
SZEMLE

FENNTARTHATÓ SZAKKÉPZÉS

A fejlett országokban természetes, hogy a gyerekek az általános iskolai tanulmányaik befejezése után középiskolában vagy szakképzést nyújtó intézményben tanulnak tovább, később esetleg – megfelelő általános és szaktudás birtokában – felsőfokú intézménybe felvételiznek. Azonban ez nem mindenhol van így. Sok fejlődő országban a gyermekeknek nemcsak a középiskolai, hanem az általános iskolai oktatásban való részvétele sem biztosított. Megfelelő képzettség és tudás hiányában viszont sok a szakképzetlen fiatal, aki nem talál munkát. Ez komoly kihívás a témával foglalkozó szakemberek számára. Ennek a problémakörnek egy kisebb szeletét mutatja be az *Unleashing the Potential – Transforming Technical and Vocational Education and Training* c. kiadvány, amely az UNESCO szakképzéssel foglalkozó *Education on the Move* sorozatának a harmadik kötete. A kötet nemcsak betekintést kínál a szakképzés (Technical and Vocational Education and Training, TVET) globális helyzetébe, átölelve az 1999-től 2015-ig terjedő időszakot, hanem egy olyan elemzési módszert is felvázol, amely nagymértékben segítheti a kor követelményeinek megfelelő szakképzési rendszerek ki- és átalakítását. Amire nagy szükség van, hiszen a jelenlegi szakképzési rendszerek és politikák döntő hányada nem fenntartható, nem hatékony, nem éri el a célját, túlságosan drága, emellett a szakképzés változatlanul csak másodrangúnak számít a felsőoktatás mellett.

A szerzők (*Borbene Chakroun, Keith Holmes és Mmantsetsa Marope*) mind olyan szakemberek, akik jelentős munkatapasztalattal rendelkeznek, és kutatásokat is folytattak az oktatás és oktatáspolitikai egy-egy kisebb részterületén (pl. az előzetes tanulmányok szerepéről, egyenlőségről és a kirekesztésről). A kötet elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi kell ah-

hoz, hogy a szakképzésben rejlő lehetőségeket el tudjuk fogadtatni az oktatás és a munkaerőpiac szereplőivel.

A kérdés nagyon is aktuális, hiszen az utóbbi években egyfajta paradigmaváltás figyelhető meg a szakképzési rendszerek értékelésében, miután a fejlődés gazdasági aspektusai kibővültek a fenntarthatóság szempontjaival. Egy jól működő szakképzés nemcsak közvetlenül járul hozzá a gazdaság megfelelő működéséhez, hanem közvetett módon is, például az emberi és a társadalmi tőke felhalmozásával. A szaktudás megszerzése növeli az egyén által birtokolt immateriális (pl. intellektuális, kreatív, innovatív, társadalmi, kulturális) tőkét, egyúttal a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez is hozzájárul. A paradigmaváltás következtében elmosódnak a felsőoktatás jelenlegi határai, emellett a szakképzést nyújtó szervezetek is átalakulnak, például úgy, hogy a támogatásukban immár több szektor (pl. állam, NGO-k, közösségi, civil és ifjúsági szervezetek, háztartások) szereplői is részt vesznek.

A szakképzés tehát elősegítheti a gazdasági potenciál növelését, de hozzájárulhat a fenntartható fejlődéshez, a politikai stabilitás eléréséhez, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez is. Annak ellenére, hogy a különböző szakképzési rendszerek gyakran jelentősen eltérnek egymástól, abban a terület döntéshozói, képviselői és kutatói egyetértenek, hogy a szakképzés az emberi fejlődés egyik nélkülözhetetlen eszköze. Több olyan terület és ország van (pl. G20, Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége, Dél-Afrika), ahol ezen felismerés alapján egységes kompetenciarendszer kialakításán dolgoznak a szakképzés számára. A gyakorlatban már többféle megoldási javaslatot is átültettek a gyakorlatba, melyeknél a hagyományos tananyag mellett egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek a valós kompetenciákra. Példaként említhetjük a moduláris oktatást, a kettős vég-

zettséget nyújtó képzéseket vagy a képesítési keretrendszereket.

Az egységes kompetenciarendszert alkalmazó szakképzési rendszerek versenyképesebbek a globális piacon, mivel a végzett tanulók könnyebben helyezkednek el külföldön, így segítik a szakképzett munkaerő szabad áramlását. Ehhez természetesen olyan gyakorlatot kell kialakítani, amelyet országokon átívelően is elfogadnak, és amelyben a nyelvi oktatás, a kulturális érzékenyítés és a korábbi tanulmányok beszámítása alapvető elemnek számít.

A szakképzettek számának emelkedésével párhuzamosan nő a foglalkoztatottak aránya. A munkanélküliség csökkentése egyrészt gördülékenyebbé teszi az iskola és a munka közötti átmenetet, másrészt növeli az ország versenyképességét a nemzetközi piacokon, hiszen egy jól működő szakképzés a külföldi tőkebefektetések számára is vonzó. A foglalkoztatott személyek számát tovább lehet növelni a fekete- és szürkegazdaság „kifehérítésével”. Erre érdemes a lehető legjobban odafigyelni, hiszen sokan még megfelelő szaktudás birtokában is csak feketén tudnak munkát vállalni.

A munkapiaci kereslet és kínálat közötti rést a világválság okozta gazdasági hanyatlás még jobban kiszélesítette. A különbség csökkenthető például azzal, ha a tananyagba integrálják az alapvető vállalkozói ismereteket (növelheti az önfoglalkoztatás mértékét). A fejlődő és a fejlett országok eltérő demográfiai tendenciái más és más kihívások elé állítják a szakképzési rendszereket, ezért eltérő megoldási javaslatokkal kell előállniuk a döntéshozóknak. A fejlődő országokban nő a fiatalok száma, így egyre több munkahelyre van szükség. Erre lehetőség van a formális szektoron belül, például az oktatás, vállalati programok és/vagy mikrofinanszírozás összekapcsolásával, de az informális gazdaság említett kifejlesztése is megoldást jelenthet. Utóbbival például a mezőgazdaságban lehet munkahelyeket létrehozni, ami hosszú távon hozzájárulhat az élelmezési és élelmiszerbiztonsági problémák megoldásához. A fejlett országokban az élethosszig tartó

tanulás modelljét jól alkalmazzák (a fejletlenebbekben ezzel szemben alig vagy egyáltalán nem) a munkaerőpiac másik sebezhető csoportjánál, azoknál, akiknek már hosszabb ideje van állásuk. A technológiák gyors fejlődése és a globális munkaerőpiac támasztotta magasabb elvárások miatt ők a fiatalokkal szemben hátrányba kerülhetnek (pl. a gyenge nyelvtudás vagy a régi, elavult technológiák ismerete miatt).

A megszerzett tudás természetesen a képzés típusától (formális, nem formális, informális) függően változik. A technológia fejlődésével azonban mindenhol egyre nagyobb figyelmet fordítanak a fenntarthatóságra. Amennyiben a szakképzésben tanulókkal megismertetik a legmodernebb környezetbarát technológiákat, úgy ők ezt a „zöld” szemléletet továbbvihetik a munkahelyükre is – a vállalatok környezet-szennyező magatartásának megváltoztatása tehát már az oktatásban elkezdődhet. A szakképzés így lehet része egy olyan emberközpontú fejlődésnek, amely igyekszik a gazdasági, társadalmi és kulturális érdekek közötti egyensúlyt és méltányosságot előmozdítani, fenntartani.

Kötetünk összesen hat fejezetből áll, amelyek közül az első három a jelenlegi szakképzési rendszereket és az addig bekövetkezett változásokat ismerteti. Az első fejezet részletesen bemutatja azokat a korábban már említett környezeti faktorokat, amelyek a vizsgálati időben és országokban meghatározták a szakképzés működését. Ezek összegezve a következők: demográfiai trendek, globális oktatáspolitikák, fejlődési paradigma változása, migráció, munkaerőpiaci trendek és kereslet alakulása, technikai fejlődés és innováció, munkatípusok és a politikai terep változásai.

A második fejezet a jelenlegi szakképzési politikákat és az azok értékelésére szolgáló mérőszámokat mutatja be abból kiindulva, hogy egy megfelelő oktatáspolitikai kialakítása nem lehetséges nagy mennyiségű, összehasonlítható és megbízható adat többszintű elemzése nélkül. Alaposan át kell látni a munkaerőpiaci folyamatokat, megbízható információk szükségesek a fekete- és szürkegazdaságról, tudni

kell, hogy melyek a marginalizálódott csoportok, hogy számukra könnyebbé lehessen tenni a munkavállalást, csökkenteni lehessen a kirekesztettségüket.

A harmadik fejezet azokat a kulcsfontosságú szakképzési szabályozásokat és politikákat sorolja fel, amelyek valamilyen mértékben képesek voltak alkalmazkodni a megváltozott környezethez. A szerzők azonban kiemelik, hogy az oktatási expanzió, a képzési lehetőségek bővülése (azaz a könnyebb hozzáférhetőség és a képzések skálájának bővülése) mit sem ér az oktatás minőségének és relevanciájának megerősödése nélkül. Bár a vita, hogy a szakképzés inkább az oktatásért felelős szakpolitikuskok vagy a vállalati szereplők feladata-e, változatlanul nem dől el, de az tény, hogy a munkaalapú tanulás, a szakképzés és a vállalati szektor együttműködése több helyen is élennebbé vált. A munkahelyek aktívabb részvétele mellett az állam, a vállalattulajdonosok, a részvényesek is tevékenyen bekapcsolódnak a szakképzésbe. Sok helyen sikerült erősíteni a szakképzés intézményrendszerét, amit – a működési keretrendszerek fejlődése mellett – az is megkönnyített, hogy a szakképzés egyre többféle anyagi forráshoz (pl. pályázat vagy vállalati támogatás) fér hozzá. Az eddigi sikerekhez ezen kívül az is hozzájárult, hogy az oktatásban részt vevők, azaz a tanárok, trénerek és tanulók motivációja is átalakulóban van. A tanárok és trénerek professzionálisabban végzik a feladatukat, a diákok pedig eltökéltebbek, köszönhetően a nekik nyújtott informális segítségnyújtásnak, illetve a tananyagok és a minőségbiztosítás fejlesztésének.

A negyedik fejezetben a szerzők egy olyan keretrendszert javasolnak, illetve elemzési modellt vázolnak fel, amely segíthet összeegyeztetni az elméletet és a gyakorlatot. Ennek három fő fókusza van, miszerint a szakképzés csak akkor lehet sikeres, ha mind a gazdasági növekedés, mind a társadalmi méltányosság, mind a fenntarthatóság szempontjaira tekintettel van. Térben és időben e három szempontnak nem feltétlenül azonos a súlya. Egy

szakképzési politika akkor nevezhető jónak, ha hozzájárul a gazdasági növekedéshez, jól alkalmazható a gyakorlatban, segíti a termelékenység növekedését, hozzájárul a munkanélküliség visszaszorításához, követi a gyorsan változó munkaerőpiaci trendeket. A társadalmi egyenlőség, méltányosság (értsd: kirekesztés csökkentése) és a fenntarthatóság égisze alatt emellett a nemzetközi jogok, a globális állampolgárság és a „zöld” gazdaság terjesztésére is kell erőforrásokat fordítani.

Az ötödik fejezet tételesen felsorolja, hogy milyen szereplők és tényezők (pl. a tanulás kultúrájának elterjedése és a döntéshozatalhoz szükséges adatok megléte) segítik a szakképzési rendszerek fejlődését. A hatodik fejezet végezetül összefoglalja a változtatási javaslatokat, illetve megállapítja, hogy a már megvalósított reformok többségénél a fejlődés fenntarthatóságát nem eléggé vették figyelembe. Hosszú távon ez mindenhol problémát okoz, de különösen olyan országokban, ahol korlátozottak az erőforrások, alacsony az intézményi kapacitás, és gyenge a magánszektor.

A kötet kulcsgondolata tehát röviden az, hogy a szakképzés olyan átalakítása szükséges, amely képes arra, hogy a gyorsan változó környezeti kihívásokra dinamikusan, rugalmasan és állandóan reagáljon, miközben a lehető legnagyobb mértékben hozzájárul a gazdaság megfelelő működéséhez, illetve a társadalmi egyenlőségért és a fenntarthatóságért folytatott küzdelemhez. Sok országban a szakképzés már elindult ezen az új holisztikus, a humanista és fenntartható fejlődés paradigmájának megfelelő úton. A paradigmaváltás értelmében fontos, hogy a szakképzés progresszíven integráljon új tudásformákat, technológiákat, illetve generikus, kognitív, akadémiai, technikai, foglalkozási, etikai, morális és kulturális „skilleket” is.

(P.T.M. Marope, B. Chakroun & K.P. Holmes: *Unleashing the Potential: Transforming Technical and Vocational Education and Training*. UNESCO Publishing, 2015, Paris. 225 p.)

Nagy Szidónia Katalin